

BILIMLENDIRIW SHÓLKEMLERINDE PEDAGOGIKALIQ PROCESSLER HÁM TÁRBIYALIQ MUNASÁBETLER

Saparov Orinbasar Baxievish

Qaraqalpaqstan Respublikası pedagogikalıq sheberlik orayınıń

«Anıq hám tábiyiy pánler metodıkası» kafedrası aǵa oqıtıwshısı

Annotaciya:

Házirgi zaman pedagogikasında tárbiyashınıń tárbiyalanıwshı shaxsına ápiwayı tásir kórsetiwı emes bálki tárbiyashılar hám tárbiyalanıwshılardıń anıq bir maqsetke qaratılǵan bir-biri menen sheriklikte qurılatuǵın munasábetleri hám óz-ara tásir kórsetiwı ekenligi ayrıqsha ayıladı.

Gilt sózler: Tárbiyanıń wazıypaları, tálim, pedagogikalıq oylaw, ilimiy rawajlanıw. Pedagogikalıq process túsinigi kópshilik izertlewshilerdiń tárepinen hár túrli aytılsada, usı process tálim-tárbiya procesi retinde shaxstıń jetilisiwinde zárúrli áhmiyetke iye boladı, sebebi ol bir áwladtıń social tájiriybesin keyingi áwladlar tárepinen úyreniliwi hám ózlestiriliwi hám de olardıń úyrenenlerin ámeliyatqa qollanıw ushın zárúr shárt-shárayatlar jaratıp beredi. Izertlewshilerdiń V.A.Slastenin hám A.I.Mishenkolarıń atap ótiwinshe, pedagogikalıq process - bul tálim-tárbiyalıq maqsetlerge baǵdarlanǵan hám arnawlı islengen pedagoglar hám tárbiyalanıwshılardıń óz-ara tásir etiw procesi bolıp tabıladı. Pedagoglar hám tárbiyalanıwshılar subyekt retinde pedagogikalıq processtıń tiykargı komponentleri bolıp esaplanadı. [1] P.I.Obrazsov hám V.M.Kosuxinlar pedagogikalıq processtıń ayrıqsha qásiyetlerinen biri retinde onıń pútinligin ajratıp kórsetken halda, tómendegiler pedagogikalıq process komponentleri retinde keltiredi:

- tálim mazmunı hám oqıw materiaların proektlestiriw hám ózlestiriw processleri;
- tálim mazmunın oqıwshılar tárepinen ózlestiriwin támiyinlew maqsetinde shólkemlestiretugin tálim procesi;
- oqıtıwshı hám oqıwshılardıń óz-ara tásiiri nátiyjesinde payda bolǵan rawajlanıw procesi;
- oqıwshı hám oqıtıwshılardıń jeke munasábetler dárejesindegi óz-ara tásir procesi;

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th December, 2024

-tálim mazmunın oqıwshılar tárepinen tikkeley oqıtıwshınıń qatnasıwısız ózlestiriw procesi [2]. Bul izertlewshilerdiń tálim, rawajlanıw, baylanıs, gárezsiz tálim hám ózinen-ózi tárbiya processlerin pútin pedagogikalıq processtıń strukturalıq bólimleri retinde ajratıp kórsetediler. Úzliksiz tálim sistemasında shólkemlestiretuǵın hám basqarılatuǵın pedagogikalıq processlerdiń tiykargı komponenti retinde tálim alıwshı shaxsınıń rawajlanıwda zárúrli áhmiyet kásip alıwshı tálim óz betinshe tálim, tárbiya - ózinen-ózi tárbiya, maǵlıwmat, rawajlanıw hám tárbiyalıq munasábetler processleri menen bir qatarda, shańaraq, máhelle, tálim shólkemi hám qatarlasları ortasında payda bolıwshı óz-ara tásir procesin da inabatqa alıw zárúr. Óz-ara tásir bul insan aktivliginiń kórinisi retinde, baylanıstıń interaktiv forması hám individ iskerliginiń málim bir túri retinde gárezsiz áhmiyet kásip alıwshı process. Óz-ara tásir processinde baylanıs payda boladı hám bunda insan ózinen-ózi tusinip jetedi, óz zárúriyatın, jeke turmıslıq túsinińler, aktivligin kórsetedi. Onıń ushın insan óziniń qaysı sistemaǵa hám qaysı jámiyetke tiyisli ekenligin anıqlaw zárúr. Óz-ara tásir processinde qatnasıw jetip atırǵan insan tek ǵana ózin hám jeke qásiyetlerin, bálki anıq jaǵdaydı, jaǵdaynı da ózgeriwine tásir kórsetedi, bunda óz-ara tásir kórsetiwshı subyektleriniń rawajlanıwı ámelge asadı, sonıń menen birge, óz-ara tásir procesi de rawajlanadı. Tálim pedagoglardıń bilim beriw iskerliginen hám oqıwshılardıń bilim alıw, oqıw xızmetlerinen ibarat process bolıp tabıladı. Tálim sózi menen tárbiya sózi kóbinese birge isletilsede, olardıń ózine muwapıq ayırmashılıqları hám óz-ara baylanıslılıq tárepleri bar.

Tárbiya tálimsiz ámelge aspaydı. Tálim beriwden maqset, onıń izinen tárbiya beriw bolıp tabıladı. Ulıwma bilimlendiriw mektepte jańa pedagogikalıq oylaw, múnásip shaxs, óz jumısınıń ustası bolǵan oqıtıwshıǵa mıtajlik payda boladı. Oqıtıwshınıń bilim dárejesi, ruwxıylıq jámiyetin háreketke keltiretuǵın, rawajlanıwǵa jeteklewshı faktorlardan biri bolıp tabıladı.

Oqıtıwshı óziniń insaniy pazıyletleri, minez-qulqı, ádep-etikası menen oqıwshı kewiline kiriwi, onı jaqsı isler tárepke baǵdarlawı zárúr. Bir pútkil pedagogikalıq processte tálim mudamı tárbiyalıq wazıypalardı, tárbiya bolsa turmıstı biliw, oǵan tayarlaw juwapkerli wazıypanı atqaradı. Tárbiyanıń wazıypaları kóp qırılı bolıp tabıladı. Tálim, Ibn Manzur aytqanıday: “Rabboniy - Robb sózinen alınǵan bolıp,

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th December, 2024

ol tárbiya mánisin bildiredi”. Ibn Arabiy: “Robboniy dep insanlarğa úlken ılımlerden aldın azıqlantırğan muğallımge salıstırğanda ayıladı”, dep aytıp ótken.

Jáhánde ekinshi muğallım dep atalğan Abu Nasr Farobiy tálim-tárbiyağa birinshi bolıp táriyp bergen alım esaplanadı. “Tálim-oqıtıw tiykarında, túsindiriw tiykarında teoriyalıq bilim beriw; tárbiya-teoriyalıq pazıyetlerdi, málim ónerdi iyelew ushın zárúr bolğan minez-qulıq hám ámeliy ilmiy tájriybelerdi úyretiw”, “Tálim tek sóz hám úyretiw menen boladı. Tárbiya bolsa, ámeliy jumıs, tájiriybe menen [3]”.

Sonday eken, bul keltirilgen táriyplerden tárbiya sózin reformalaw, oqıwshılardıń jumısın basqarıw, bul juwapkershilikti tán alıw, olardıń sheberlıgın asırıwğa itibar beriw sıyaqlı túsiniqler arasında aylanıwın bilip alıw múmkin.

Imom Bayzafiy va Imom Rogib al-Isfahaniyler “tárbiya” sózine mánis tárepten sonday táriyp bergen: “Robb kalıması tiykarınan tárbiya mánisinde bolıp, bir zattı az-azdan kámalına jetkiziwge ayıladı [4]”.

Bul izertlewshilerdiń tálim, rawajlanıw, baylanıs, gárezsiz tálim hám ózinen-ózi tárbiya processlerin pütün pedagogikalıq processtiń strukturalıq bólimleri retinde ajratıp kórsetedi. Sonday eken, shaxstıń rawajlanıwda onıń erkin iskerligi, yaǵnıy erkin tálim hám ózbetinshe maǵlıwmatlar alıwı hám de ózinen-ózi tárbiyalawı zárúrli áhmiyetke iye ekenligin hám de úzliksiz tálim sistemasınıń pedagogikalıq processlerinde tálim alıwshı shaxsın rawajlandırıwdıń ulesı retinde-erkin tálim, tárbiya-ózinen-ózi tárbiya, rawajlanıw hám tárbiyalıq munasábetler processleriniń ayırıqsha qásiyetlerin inabatqa alğan halda pütün pedagogikalıq processtiń strukturalıq bólimleri retinde ajratıp kórsetiw múmkin.

Huqıqıy tárbiya usıllarına kelsek, olar huqıqıy hádiyselerge anıq múnásebettıń hám yuridikalıq áhmiyetke iye bolğan tiyisli minez-qulıqtı qalıplestiriw maqsetinde jaslar sanasına tásir kórsetiw jolların belgilep beredi. Májbúrlew jaslardı tárbiyalaw usılı sıpatında júdá nátiyjeli emes. Onıń mazmunı fizikalıq shegaralap qoyıwdan ibarat. Kemnen-kem jaǵdaylarda, tiykarınan isendiriw usılı nátiyjesiz bolıp shıqqanda májbúrlew usılınan paydalanıw kólemi jaslarğa huqıqıy tárbiya beriw quralları hám formalarına qatań shegaralangannı aytıp ótiw zárúr. Jazba formada paydalanılatuǵın propagandada hám basqa jaǵdaylarda májbúrlep bolmaydı. Biraq, ol awızeki propagandanı tolıqtırıwı múmkin. Máselen, sáwbet ótkeriw waqtında ayırım jaslar ózlerin qolaysız tutadı. Sonda eger sóz, insapqa shaqırıw járdem bermese ondaylardı

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th December, 2024

tártipke keltiriw ushın májbúrlew usılınan paydalanıwǵa tuwra keledi. Bul misal jaslarǵın sanasına tásir kórsetiw usılların sáwlelendirip beriwi múmkin. Usınıń menen birge tikkeley tárbiyalaw anıq alıńǵan jas insan ushın nátiyjeli bolatuǵın unamlı mısallardan paydalanǵanda keń qollanadı. Unamlı mısallardan paydalanǵanda tásir kórsetiw usılı qollanılatuǵın boladı. [5] Bul izertlewshilerdiń tálim, rawajlanıw, baylanıs, ǵárezsiz tálim hám ózinen-ózi tárbiya processlerin pútın pedagogikalıq processtıń strukturalıq bólimleri retinde ajratıp kórsetedi. Tálimniń tiykarǵı waziypası oqıwshıń bilimler menen qurallandıırıw bolsa, tárbiyada oqıwshılardıń jámiyetimizde qabıl etilgen ádep-ikramlıq qaǵıydalarına sáykes keletuǵın isenim, ádep-ikramlıq kónlikpelerin, mútajlik hám umtılısların shólkemlestiriw zárúr bolıp tabıladı.

Paydalanǵan ádebiyatlar dizimi:

- 1.Сластенин В.А., Мищенко А.И. Целостный педагогический процесс объект профессиональной деятельности учителя. Москва, 1997. - Б.19
- 2.Образцов П.И., Косухин В.М. Дидактика высшей военной школы: Учебное пособие. - Орел: Академия Спецсвязи России, 2004. - Б. 19.
- 3.Muhammad ibn Mukrim ibn Manzur. Lisanul arab. – Bayrut: Darusodr.
- 4.Abul Fido Ismoil ibn Umar ibn Kasir. Tafsir al- Quran al-azim. Maktabat ash-shamila/at-tafasir. 3-juz. –B.344.
- 5.Karimova O, Tursunov F. Huquqshunoslik darslarini óqitishda interfaol metodlardan foydalanish.TDPI, 2012.–B.4